

De Sneker Martinuskerk en haar 'levensverhaal'

Een vijftal jaar geleden bood de Cuyperskerk in Sneek de weinig opwekkende aanblik van veel laat-19de eeuwse neogotische kerken. Aan de rand van de middeleeuwse stad lag toen een torenloos bouwwerk in donker vervuilde baksteen, met verwaarloosde daken en lekkende goten. Zelfs door de geïnteresseerde beschouwer niet gemakkelijk te appreciëren. Wie echter voldoende verbeelding bezat om de vuilkorsten weg te denken, bemerkte veel interessante details en een boeiende compositie van pastorie, sacristie en veelhoekige koorsluiting. Wie voldoende geduld had om zijn ogen te laten wennen aan het donkere interieur zag warme kleuren in bogen en gewelven, in meubilair en glasramen.

Veel in de tijd van de 'katholieke herleving' gebouwde neokerken waren 'op de groei' gebouwd als nieuwe kathedralen van een zichzelf respecterende tijd maar werden al kort na hun voltooiing slachtoffer van felle kritiek: De vele pijlers belemmerden de deelname aan de H. Mis en de decoratie werd opdringerig geacht en leidde de gelovigen af van het woord. Alleen het werk van een grootheid als P. J. H. Cuypers was nog te genieten als voorbode van een eigentijdse bouwstijl, maar diens interieurdecoraties waren toch wel duidelijk een toonbeeld van grenzeloze artistieke zelfoverschatting! Veel interieurs werden dan ook na het Tweede Vaticaans Concilie versoberd en wit geschilderd terwijl tientallen kerken het veld moesten ruimen, ook al omdat men geen geld meer had voor het inlopen van soms jaren achterstallig onderhoud.

'NARROW ESCAPE'

De Sneker Martinuskerk is aan dit lot ontkomen, zij het dat we mogen spreken van een 'narrow escape'. Een sloopplan in 1940 werd door het uitbreken van de oorlog voorkomen, ingrijpende verbouwingsplannen om het zicht op het altaar te verbeteren gingen niet door en het sloopbesluit van 1973 werd in 1974 verhinderd door plaatsing op de monumentenlijst. In 1984 is een begin gemaakt met de restauratie van het nog steeds – en onder een enthousiaste pastoor – functionerende gebouw.

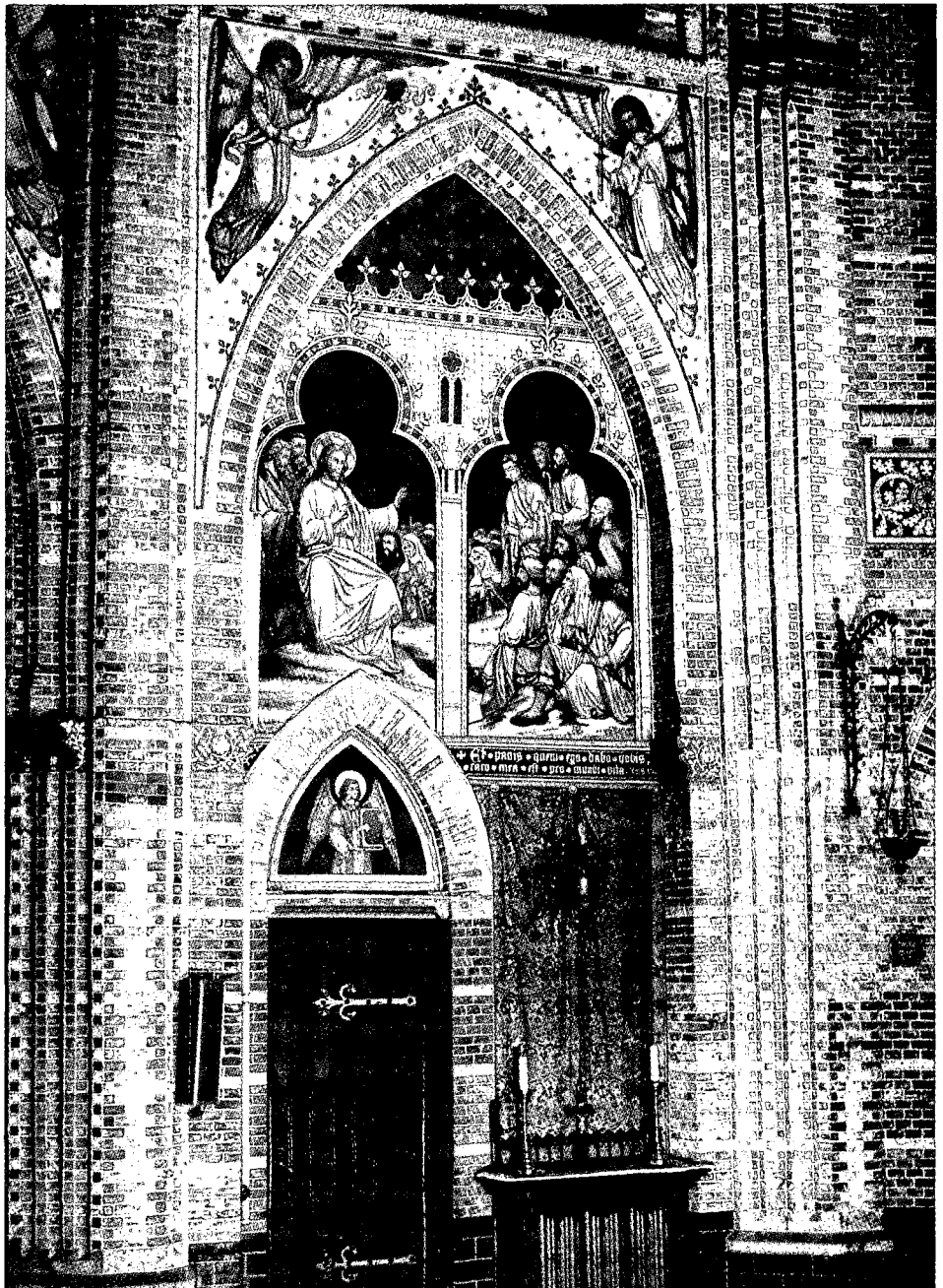
In datzelfde jaar verscheen een monografie over dit gebouw die hier besproken dient te worden, omdat het boek in kwaliteit ver uitsteekt boven de gemiddelde jubileum- en gedenkboekjes bij kerk- en parochiejubileea. Onder het motto '*gotische vormen in negentiende-eeuwse bezieling*' heeft de historicus Sible de Blaauw het gebouw en zijn voorgangers beschreven. Zijn tekst is fraai uitge-

geven door de Stichting Moderne Architectuur Friesland (MAF) die alweer enkele jaren streeft naar bekendmaking en behoud van de Friese bouwkunst. De Blaauw heeft al eerder onderzoek gedaan naar P. J. H. Cuypers als een 'magister operum' die het bouwwerk tot in de details zelf ontwierp en daarbij trachtte zijn middeleeuwse voorgangers te overtreffen.

In 120 pagina's en 75 afbeeldingen wordt de geschiedenis van het gebouw beschreven,

ondersteund door vele tientallen voetnoten die blijk geven van bronnenstudie en belezenheid. De geschiedenis blijkt typerend voor menig Noordnederlands kerkgebouw. In 1766 verrees een 'lugtig en gierlijk' schuilerkerkje ter vervanging van een gebouw uit 1695. In 1833 werd deze kerk vergroot en gewijzigd waarbij ze voor het eerst ook uitwendig als kerk kenbaar werd. In de zestiger jaren van de vorige eeuw werden overal in Friesland kerken in neogotische stijl herbouwd. Ook Sneek bleef niet achter: in 1868 zette Cuypers in gesprek met de pastoor een globale opzet op papier, een jaar later begon de bouw die in 1872 voltooid was met uitzondering van de toren en vijfde schiptravee. Deze onderdelen zijn nooit gebouwd: op het omslag van het boek zijn ze in montage weergegeven, terwijl elke belangstellende ze in een kartonnen bouwplaat kan maken (zie *Heemschut* 7/8 van 1984). Het bestaande gebouw en de niet gebouwde

Sneek. St.-Martinuskerk. Noordwand van het koor. Muurschildering, voorstellende de prediking van Jezus over het brood ten leven (Joh. 6:51), door Hub. Crevels en Frans Reclair, 1890. Opn. 1984.

delen worden uitvoerig beschreven, zowel in- als uitwendig. Ook het grotendeels behouden neogotische meubilair, de schilderingen en glasramen worden behandeld en afgebeeld, deels naar de oorspronkelijke tekeningen uit het Cuypersarchief in het Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst. Daarna wordt het bouwwerk geplaatst binnen de context van de neogotische kerkbouw van de negentiende eeuw. Besloten wordt met een weergave van de verbouw- en slooppplannen.

VERBEELDING EN OVERDRACHT GELOOFSWAARHEDEN

De Sint Martinuskerk te Sneek laat zien hoe een bouwwerk dat ontstond als een middel om geloofswaarheden te verbeelden en uit te dragen en hieraan zijn bestaansrecht ontleende, nu gezien wordt als een historisch monument. Ja zelfs als een kunstwerk dat met de gebruikelijke analytische en stijlkritische methoden beschreven wordt en zijn plaats in de kunstgeschiedenis krijgt.

Hierbij doet De Blaauw een aantal interessante constatering. Hij geeft aan welke citaten uit de Franse gotiek door Cuypers gebruikt worden en constateert invloed van Viollet-le-Ducs kerk te Aillant-sur-Tholon, die overigens bekend was uit de publicatie *Eglises de bourgs et villages* van A. de Baudot (1867) en zelfs door de Brabander W. van Aalst integraal gekopieerd werd in Hintham. Ook in de muurschilderingen en altaren blijkt de invloed van Cuypers Franse collega, met name diens gepubliceerde ontwerpen voor muurdecoraties in de Notre Dame te Parijs.

Een vergelijking tussen het globale schetsje van Cuypers, gemaakt bij het overleg met de bouwpastoor en de gedetailleerde pentekeningen van het uitgevoerde ontwerp doet de vraag opkomen wat de rol moet zijn geweest van de medewerkers van het bureau in de uitwerking en detaillering van het geheel.

Afgezien van enkele opmerkingen over detailkwesties, moet geconstateerd worden dat het boek een degelijk stuk werk is*). De auteur is echter niet ontkomen aan een gevaar dat elke studie van dit onderwerp bedreigt, namelijk het projecteren van hedendaagse kunstopvattingen op het verleden. Dit blijkt duidelijk uit het negatieve oordeel over Cuypers' meubel- en interieurkunst. De bemeubeling had niet de functie originaliteit en vernieuwing ten toon te spreiden, evenmin als de architectuur dit nastreefde. Het ging er om in vorm en inhoud de katholieke geloofsleer over te dragen, waarbij niet het artistieke maar wel het ambachtelijke gehalte maatgevend was. In deze zin is een hedendaags kwaliteitsonderscheid volstrekt zinloos. Ook het onderscheiden in Cuypers' werk van een 'eerste' en 'tweede' periode is eigenlijk al achterhaald. De auteur geeft zelf al aan dat in de Sneker kerk zowel Franse hooggotiek als Noordnederlandse vroeggotiek geciteerd worden. Onderzoek zal zeker uitwijzen dat Cuypers in zijn gehele oeuvre heterogeen invloeden

heeft ondergaan die een periodisering op grond van een ontwikkelingsgedachte discutabel maken.

Het gebruik van dergelijke traditionele kunsthistorische methoden doet echter niets af aan het feit dat dit boek aanmoedigt tot verdere en gedetailleerde studie van de negentiende eeuw, zonder daarbij gevangen te worden in de hoekjes van stijlbeschrijving en periodisering. Onderzoek is bovendien onmisbaar als onderbouwing van acties voor het behoud van de blijkbaar nog steeds ondergewaardeerde kerkelijke architectuur en toegepaste kunst uit deze periode. Men denke maar aan het verval van vele neokerken en de bedreiging van een gaaf ensemble als de Maastrichtse Servaaskerk.

Wies van Leeuwen

*) Een enkele opmerking: op p. 17 is de kerk van Blauwhuis afgebeeld, niet die van Joure; het gebruik van kleine transepten naast de toren vinden we ook aan de door Cuypers in 1881 uitgebreide kerk van Deurne, zijn leerling C. Franssen paste het motief veelvuldig toe; de op p. 17 genoemde G. Leeuwenburg zal wel G. G. Leeuwenberg moeten zijn, de ontwerper van een majestueuze Frans-gotische kathedraal voor Utrecht rond 1945-50; opmerkelijk is tenslotte dat de tekening van het koor op p. 46 in proportie afwijkt van het uitgevoerde werk, waaruit weer eens blijkt dat tijdens de uitvoering afwijken gebruikelijk was.

REACTIE OP HAARLEMMERHOUT 400 JAAR

De boekbespreking over 'de Haarlemmerhout 400 jaar' op blz. 16 van het januari-nummer 1985 van dit tijdschrift, vraag enige aanvulling, daar het anders aanleiding tot misverstanden zou kunnen geven.

De naam Zocher wordt in dit artikel genoemd zonder voorletters, maar er zijn verscheidene personen van die naam geweest! Daarvan hebben er drie bemoeienis gehad met de Haarlemmer Hout n.l.:

Jan David Zocher Sr. (1763-1817)

Jan David Zocher Jr. (1791-1870) en

Louis Paul Zocher (1820-1915).

Voor Haarlem was van deze drie tuinarchitecten Jan David Jr. de belangrijkste, terwijl Louis Paul, voor zover mij bekend, niet op het niveau van de beide anderen stond.

De tuinarchitect Leonard A. Springer (1855-1940) (in het stuk is ook hier nonchalance met de voornaam) was in zijn tijd o.a. een bekaamd en bekend dendroloog (kenner van houtgewassen) en mede-oprichter van de Nederlandse Dendrologische Vereniging. Daarom was hij door de toenmalige burgemeester van Haarlem, Jhr. Mr. J. W. G. Boreel van Hogelanden, als adviseur voor de Haarlemmer Hout aanbevolen. Springer had een grote bewondering voor Jan David Zocher Jr. en zijn werk. Dit blijkt